

Enotnost Popperjeve filozofije znanosti in družbe

FRANC MALI

POVZETEK

Enotnost Popperjevega mišljenja obstaja v njegovem sistematičnem povezovanju spoznavne teorije in socialne filozofije. To tezo potrjujejo tudi nekateri indici iz njegove biografije, na temelju katerih je mogoče povzeti, da sta pri njem spoznavna problematika in družbenoteoretična razmišljanja vedno potekala vzporedno. Spoznavnologična raziskovanja so bila izhodišče in osnova za znanstvenoteoretske premisleke. Vendar ta teorija znanosti ni bila omejena na spoznavnologično problematiko. Konsekvence hipotetično-deduktivnega falsifikacionizma lahko zasledujemo tudi v Popperjevih izjavah v "The Poverty of Historicism" in v "The Open Society", obeh njegovih temeljnih družbenih spisih. To pa ne pomeni, da je bil ta svetovno znani filozof pristaš ideologije družbenega scientizma. Nasprotno. Njegov libertalni in humanistični svetovni nazor črpa ravno iz tega enotnega modela opazovanja sveta.

ZUSAMMENFASUNG

DIE EINHEIT DER POPPER'S PHILOSOPHIE DER WISSENSCHAFT UND DER GESELLSCHAFT

Die Einheit des Denkens bei K.R. Popper besteht in seinem systematischen Zusammenhang von Erkenntnistheorie und sozialen Philosophie. Diese These ist bestätigt auch durch die Indizen aus seiner Biographie, aus der sich entnehmen lässt, dass bei ihm das Erkenntnisproblematik und gesellschaftstheoretischen Überlegungen stets parallel gelaufen sind. Erkenntnislogischen Untersuchungen waren die Ausgangspunkt und Grundlage für wissenschaftstheoretischen Überlegungen. Doch bleibt diese Theorie der Wissenschaft nicht auf der erkenntnislogischen Problematik eingeschränkt. Die Konsequenzen der hypothetisch-deduktiven Falsifikationismus kann auch in der Ausführungen in "The Poverty of Historicism" und "The Open Society", der beiden Hauptwerken der Popper's gesellschaftlichen Denkens, verfolgt werden. Das bedeutet aber nicht, dass der weltbekannte Philosoph der Anhänger der Ideologie der gesellschaftlichen Scientismus war. Im Gegenteil. Er hat seine libertale und humanistische Weltanschauung aus dieser einheitlichen Model der Beobachtung der Welt geschöpft.

Prav nič nenavadnega ni, da je veliki teoretik znanosti Karl R. Popper postal znan širši javnosti predvsem zaradi družbeno-filozofskih spisov, saj je s svojo socialno filozofijo, ki jo je mogoče hkrati imeti tudi za filozofijo zgodovine in kritiko ideologije, z vso intelektualno in moralno avtoriteto nastopil v bran svobodi, zoper katerikoli družbeni totalitarizem. In če je namen pričujočega prispevka, da vsaj do neke mere obudi v spomin tudi Popperjevo družbeno misel, potem seveda ni mogoče mimo ocene, da je ta veliki filozof in humanist dvajsetega stoletja svoj nazor o družbi razvijal tudi v naslonitvi na filozofsko teorijo znanosti.

Četudi lahko v množici spisov, ki se ukvarjajo z omenjeno dimenzijo Popperjevega intelektualnega angažmaja, včasih naletimo na nasprotna stališča (npr.: I.C. Jarve, 1982), se zdi, da je teza o enotnosti njegove filozofije znanosti in družbe povsem na mestu. Popperjeva teorija deduktivno-hipotetičnega falsifikacionizma predstavlja referenčno točko vsem njegovim temeljnim delom na področju družbene teorije. V svoji avtobiografiji je tudi Popper sam večkrat omenjal, da so njegovo zanimanje za širša družbena, etična in politična vprašanja vseskozi vzpodbujale tudi spoznavnoteoretske teme. "The Poverty of Historicism" (K.R. Popper, 1957) in "Open Society and Its Enemies"¹, Popperjevi temeljni socialno-filozofski deli, sta izrasli iz prepričanja "...da so ideje, ki se jih često sploh ne zavedamo, recimo naše ideje o človekovem spoznanju in njegovih ključnih problemih (kako je mogoče spoznavati in kako zanesljivo je sploh naše spoznanje?) odločilne za našo držo nasproti nam samim in v razmerju do družbe" (K.R. Popper, 1982, str. 163).

Kolikor smo si že zadali za cilj iskanje skupnih nastavkov Popperjeve socialne filozofije in teorije spoznanja, potem seveda ne moremo mimo njegovega dela "Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie", ki je v bistvu razširjena verzija "Logik der Forschung". Logika raziskovanja, Popperjevo najpomembnejše delo s področja teorije znanosti, ki je prvič izšlo že leta 1933, je prirejena izdaja njegovega mnogo obsežnejšega rokopisa in je bilo - pod izvirnim naslovom "Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie" - objavljeno v integralni formi šele koncem sedemdesetih let (K.R. Popper, 1979).

Dunajski filozof znanosti je tu - lahko bi dejali, da v najboljši maniri transcendentizma - izpostavil vprašanje občih pogojev možnosti znanosti in njenih kreativnih potenc, ne glede na razlike, ki izhajajo iz njenih različnih struktur vedenja; najsi gre za naravoslovne ali pa družbene znanosti. V tem okviru v nadaljevanju podana skica enotno veljavnih principov logike raziskovanja naravoslovnih in družbenih ved pri Popperju ni induktivno, temveč deduktivno izpeljana.

Ne da bi se tu podajali v neko bolj sistematično razčlenitev Popperjevega modela raziskovalne logike, ki ga je ta avtor v "Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie" v prvi vrsti izvajal iz spoznavne problematike naravoslovnih znanosti, pa ne moremo mimo tistih splošno veljavnih principov, ki so v odnosu do tradicionalnih filozofskih nazorov o naravoslovju pomenili radikalni paradigmatski preobrat. Gre predvsem za prepričanje, da mora biti iskanje zakonitosti v izkustvenih naravoslovnih znanostih podvrženo postopkom preverjanja teorij (hipotez), iz česar sledi, da te znanosti nimajo in tudi ne morejo imeti v posesti absolutnega vedenja. Izkustvene znanosti producirajo teorije za pojasnjevanje prirodnega sveta, vendar so te teorije v principu vedno hipotetične, saj nikoli ne dosežejo stopnje absolutne verifikacije, so pa zato

¹ V našem prispevku se sklicujemo na nemški prevod omenjenega dela, ki je izšel v dveh delih pod naslovom "Die offene Gesellschaft und ihre Feinde" (K.R. Popper, 1957).

vedno podvržene možni falsifikabilnosti.

Analogno lahko trdimo za družbene in humanistične znanosti. Tudi te znanosti si prizadevajo za pojasnjevanjem objektivne stvarnosti, pri čemer so njihove teorije prav tako hipotetičnega značaja. Kar pomeni, da je model falsifikabilnosti izkustvenih naravoslovnih pojasnitev v načelu uporaben tudi zanje. Pri tem seveda ne gre za nikakršne pretenzije po oživljanju logično-pozitivističnega vzorca enotne znanosti. Gre bolj za to, da opozorimo, kako je Popper v okviru svojih spoznavno-teoretskih raziskovanj, vključno z modelom hipotetičnega deduktivnega falsifikacionizma, začrtal tudi izhodišča njegovim družbenim raziskovanjem. Pri tem ni mogoče zanemariti vpliva Kantove filozofije na oblikovanje Popperjevih nazorov.

Kar zadeva vprašanje Popperjeve evokacije apriornega transcendentalizma, gre vsekakor predvsem za njegovo kritično obravnavo apriornih rešitev problema indukcije pri Kantu. Popper je v vseh svojih delih, od "Logik der Forschung" naprej, v katerih se je ukvarjal s kritiko klasičnega problema indukcije, obravnaval tudi aprioristično rešitev problema indukcije pri Kantu. Kant je iskal izhod iz Humovega empiricističnega utemeljevanja principa indukcije (vodi v regresus ad infinitum) v predpostavki njegove "apriorne veljavnosti". Četudi se "...Kantov duhovit poskus, da bi apriorno utemeljil sintetične sodbe, ni posrečil" (K.R. Popper, 1973, str. 155), pa je bil izredno pomemben pri ponovni vzpostavitvi racionalnih osnov znanstvenega mišljenja. Hume je namreč z nominalistično destrukcijo kategorije kavzalnosti podvrzel skepti racionalne temelje takratne vodilne naravoslovne znanstvene paradigme. Kantov cilj je bila rešitev človeškega uma pred humovskim iracionalizmom. Ta vidik Kantove filozofije je Popper še posebej cenil, saj se je tudi sam čutil zavezanega, tako kot Kant, ki je iskal filozofske temelje racionalnosti pod "pritiskom" takratne newtonovske fizike, da s teorijo deduktivnega falsifikacionizma odgovori na izzive modernih naravoslovnih (fizikalnih) znanosti. Četudi je Popper rešitev problema indukcije zastavil drugače kot Kant (zanj ni sporna Kantova genetična apriornost človeškega uma, temveč njegova apriorna veljavnost), mu je ta "kopernikovski obrat" v teoriji spoznanja že predstavljal pomemben nastavek za kasnejšo teorijo kritičnega racionalizma (glej: A. Ule, 1992; F. Mali, 1991).

Vendar po Popperju Kant ni storil kopernikovskega obrata zgolj na področju filozofije spoznanja, temveč tudi na področju praktične filozofije. Ta predstavlja izvorni humus vsem sodobnim družboslovnim teoretiziranjem, ne glede na to, ali se družboslovci teh miselnih izvorov zavedajo ali ne. V spominskem nagovoru ob stopetdesetletnici smrti Kanta je Popper dejal: "Kant je postavil človeka na mesto zakonodajalca morale na povsem enak način, kot ga je postavil na mesto zakonodajalca narave in mu s tem obratom pripisal isto središčno vlogo v moralnem, tako kot predhodno v fizičnem svetu. Kant je humaniziral etiko, enako kot je humaniziral znanost" (K.R. Popper, 1984, str. 139).

Ideje Kantove praktične filozofije so odločilno zaznamovale Popperjev pogled na družbo, kar je še posebej razvidno iz njegovega koncepta odprte družbe. Popperju namreč ideja racionalnosti kot etos znanosti, torej tudi kot etos družbenih znanosti, in prek teh kot možnost njenega udejanjanja v politični praksi, predpostavlja določeno vrednotno opredelitev - idejo odprte družbe. Popper je izhajal, ravno tako kot Kant, iz predpostavke, da antagonizma, ki ne nastaja samo kot napetost in konflikt med posamezniki, temveč tudi med družbo in posamezniki, ne moremo ukiniti. Cilj odprte družbe, ki je bila formulirana kot nasprotje zaprte družbe, torej ni nasilno ukinjanje konfliktnosti, temveč razvijanje form za njihovo razreševanje. Omenjenemu antagonizmu pa ne smemo dajati oznak, kot sta na primer individualizem in kolektivizem. Egoistična ravnanja namreč iščejo korist neodvisno od skupnostnih ciljev, zgolj iz subjektivističnih nagibov, kolektivistično stapljanje pa ukinja vsakršno odgovornost posameznika.

V nasprotju z egoizmom in kolektivizmom je Popperjeva ideja odprte družbe utemeljena na predpostavki samouresničitve svobodnih posameznikov. To samouresničevanje individuumov mora biti zagotovljeno z njihovim lastnim odgovornim ravnanjem, pa tudi z delovanjem institucij. Primernejša oznaka za določitev dveh konfliktnih polov odprte družbe je zato individualizem in altruizem. Četudi so vrednote in norme družbeno posredovane, mora odločitve glede lastnega ravnanja sprejeti vsak posameznik za sebe. Odločitev za racionalnost posameznikovega delovanja "...ni enostavno neka intelektualna zadeva ali vprašanje okusa, temveč je moralna odločitev.... Je takšna vrsta odločitve, ki najgloblje zadeva naše celotno ravnanje do drugih ljudi in do problemov družbenega življenja" (K.R. Popper, 1957, str. 285).

V Popperjevi ideji odprte družbe in konceptu politične demokracije se predpostavlja pozitivna rešitev konfliktov. Pri tem se ta veliki mislec opira na že iz njegove spoznavne teorije znano tezo, da mora načelo odpravljanja napak prek neizprosnega boja za življenje nadomestiti načelo umne in nenasilne kritike in argumentacije. Pozitivno rešitev konfliktov, tudi tistih, ki se nanašajo na postopno družbeno spremembo, omogoča kritična racionalnost kot regulativni princip načinov komunikacije znotraj demokratičnih institucij.

II.

Že iz neke najbolj splošne naznačbe Popperjeve ideje odprte družbe, ki ima svoj intelektualni izvor med drugim tudi v Kantovi praktični filozofiji, je razvidno, da spoznavno-teoretski kriterij falsifikabilnosti tudi na področju preučevanja kompleksnih družbenih pojavov izkazuje svojo hevristično moč. V družbenih znanostih se povezanost med teoretskim in praktičnim interesom vzpostavlja kot zahteva po vplivu družbenih znanosti na družbene spremembe. Če pa te znanosti vplivajo na družbene spremembe, potem kriterij falsifikabilnost artikulira tudi pravila racionalnega delovanja in ne samo pravila racionalnega spoznanja. Kritično racionalni postopki niso samo metodološka praksa, ki ima pomen v okviru formulacije teorij. Relevantni so tudi na področju družbene aplikacije teoretskih rezultatov.

Popperjevega kritičnega racionalizma ni mogoče imeti samo za metodo znanstvenega raziskovanja. Prav tako predstavlja osnovo njegovi socialni filozofiji. Upravičeno lahko trdimo, da je dunajski filozof znanosti s tematizacijo načela racionalnosti kot veznega člena med posameznimi družbenimi sistemi (znanost, politika, ekonomija itd.) ponudil vrsto nastavkov za sodobna sistemsko-teoretska razmišljanja o družbi. Ne glede na to, da razmišljanja kritičnih racionalistov in sodobnih sistemskih teoretikov družbe še zdaleč niso uglašena na isto struno (Schneider, 1991). Eno osrednjih tem sodobnih sistemskih družbenih teorij predstavlja vprašanje možnosti oblikovanja racionalne identitete modernih družb, kar je seveda odvisno od tega, ali te družbe uspevajo divergentno dinamiko konflikta in kooperacije zajeti v ustrezne kompleksne integrativne okvire. Čeprav med samimi sistemskimi teoretiki ni soglasja o tem vprašanju, se vendarle zdi, da najbolj znani med njimi (Niklas Luhmann, Helmut Willke in drugi) dvomijo, da je v svetu moderne oziroma postmoderne mogoče dosegati družbeno integrativnost prek univerzalnega načela (kritične) racionalnosti (N. Luhmann, 1985; H. Willke, 1993).

Zdi se, da je bil Popper glede integrativnega naboja načel racionalnosti večji optimist; in to kljub vsem negativnim izkušnjam z velikimi totalitarizmi (ideologijami iracionalizma) dvajsetega stoletja, ki jih je doživel za časa svojega življenja (njegov beg pred nacističnim nasiljem). Lep primer za to so nekateri njegovi pogledi na urejanje svetovnih družbenih problemov (problem populacijske eksplozije, vzpostavitev svetovnega

miru), ki jih je podal v enem svojih zadnjih intervjujev za nemško revijo Spiegel (1992).

III.

Posebno mesto v Popperjevem utemeljevanju nujnosti kritično-racionalistične naravnosti družbenih znanosti zavzema kritika historicizma. Pod historicizmom Popper razume "...pristop k družbenim znanostim, kateri izhaja iz predpostavke, da je vodilni cilj družbenih znanosti vzpostavitev historičnega predvidevanja, hkrati pa trdi, da je ta cilj dosegljiv z odkritjem zakonov, ki opredeljujejo zgodovinsko gibanje" (K.R. Popper, 1957, str. 3). Historicistične metodološke doktrine naj bi v največji meri nosile odgovornost za nezadovoljivo stanje teoretskih družbenih znanosti. Ne upoštevajo temeljnega načela, da morajo biti tudi teorije družbenih znanosti podvržene preskusom in na temelju teh preskusov njihovi možni ovrgljivosti. Enako kot naravoslovnim teorijam, morajo biti tudi njim definirani pogoji, pod katerimi ne veljajo. V luči obče anate historiciističnih doktrin moramo razumeti Popperjevo neizprosno kritiko marksističnih teorij. Te teorije (enako velja za psihoanalizo) naj ne bi zadovoljevale kriterijev znanstvenosti, saj ne navajajo pogojev, pod katerimi ne veljajo.

Ključni problem v zvezi s historicističnimi doktrinami pa je seveda v tem, da sprejemanje ideje družbenih razvojnih zakonitosti na način determinističnega delovanja naravnih zakonov vodi v praksi v nevarnost nehumanih družbenih sprememb. Družbeni totalitarizmi vedno najdejo svoje opravičilo v nekih višjih, posvečenih ciljih, ki naj bi bili že od nekdaj in za vekomaj dani. Dejansko pa poteka razvoj družbe kot svojevrsten zgodovinski proces, v katerem ne moremo odkriti nobene zakonitosti, ki bi omogočila zanesljivo sklepanje o vseh prihodnjih poteh razvoja. Popper pravi: "Upanje, da bomo nekega dne odkrili zakone gibanja družbe, tako kot je Newton odkril zakone gibanja fizikalnih teles, je napačno. Ker družbena gibanja niso v nobenem smislu podobna oziroma analogna gibanjem fizikalnih teles, tudi ne more biti takšnih zakonov. Vendar nekdo poreče, da obstoj trendov oziroma tendenc v družbenih spremembah težko zanimamo: vsak statistik lahko izračuna takšne trende. Ali takšni trendi niso primerljivi z Newtonovim zakonom inercije? Odgovor je: trendi obstajajo, bolj natančno, predpostavka o trendih je pogosto koristno orodje statistike. Vendar trendi niso zakoni. Trditev o obstoju trendov je eksistencialna, ne pa univerzalna. In trditev o obstoju trenda v določenem času in prostoru naj bi bila singularna historična trditev, ne pa univerzalni zakon. Praktični pomen te logične situacije je precejšen: medtem ko naj bi znanstvena predvidevanja utemeljevali na zakonih, pa jih (to ve vsak vesten statistik) ne moremo zgolj na trendih" (R.K. Popper, 1957, str. 115).

Centralna teza družbenih nazorov, ki jim Popper pripisuje negativni značaj historicizma, temelji na zamenjavi trendov z zakoni pri pojasnjevanju družbenega razvoja. Dunajskemu mislecju pa predstavlja razvoj človeške družbe prej nek napredek, kjer največkrat velja, da bo tisto, kar je neka generacija dosegla, naslednja že pozabila. Četudi posamezni kritiki Popperjeve kritike historicizma opozarjajo na dvoumnost kriterijev, po katerih je le-ta razvrščal posamezne teorije v krog profetskih ideologij² v

² Kurt Weinke trdi, da Popperjeve označbe, ki jih je pripisoval posameznim teorijam, niso korekne: "Če je bil Popper namen, da pojem profetstva pripiše predznanstvenemu, magično-religioznemu mišljenju, potem temu ni oporekati. Če pa to isto pripisuje določenim filozofskim usmeritvam in njihovim avtorjem (Platonu, Heglu, Marksju), potem nima prav. Karl Marks - po Popperju najbolj tipični predstavnik ideologije historicizma - je izvajal svoje predikcije v okviru predpostavke linearnega razvoja socio-ekonomskih danosti tistega časa. Za to je obstajal zadostni povod, ker so k temu navajali vsi dani faktori. Marksova napaka je bila kvečjemu v tem, da je izvajal preveč daljnosežne ekstrapolacije na temelju omejene empirične baze" (K. Weinke, 1985, str. 114).

nobenem trenutku prezreti širšega okvira teh razmislekov; Popperjevo bojazen pred raznovrstnimi utopičnimi konstrukti, ki v praksi kaj hitro postanejo opravičilo družbenim totalitarizmom. Zato je tako odločno vztrajal na ideji evolutivnih in ne revolucionarnih družbenih sprememb.

Zagovarjal je metode postopnih družbenih sprememb. Te temeljijo na spoznanju, da je tudi vedenje o posledicah delovanja nepopolno in da kolikor intenzivnejši so posegi v družbeno realnost, toliko težje je predvideti posledice. Umno oziroma racionalno delovanje sega do tam, do koder sega teoretsko vedenje o posledicah tega delovanja. Družbene spremembe se zato lahko izvajajo samo postopno prek stalnega nadzora delovanja vzporednih učinkov. V tem smislu naj bi veljalo, da v družbenem delovanju oziroma politiki uporabljamo racionalno metodo takrat, ko skušamo na temelju nepopolnega vedenja na najboljši možni način reformirati družbo.

Tudi na tem primeru se kaže, da je Popper skušal afirmirati takšna regulativna načela oblikovanja družbenega življenja, ki so bila predhodno izdelana že za sfero znanosti. Princip kritičnih racionalnih postopkov naj bi bil obvezujoč tudi v družbenem življenju, zlasti v politiki. Kljub dejstvu, da se politika in družbene znanosti nahajajo v najtesnejši povezavi, pa naj bi bila možnost politične instrumentalizacije znanosti izključena. Habitus ene kot druge mora biti kritičnost. Cilj družbenih znanosti je v tem, da si zastavlja vprašanja o političnih ukrepih vedno že z ozirom na njihove posledice, ne pa da nastopa samo kot vnaprejšnji instrument za rešitev problemov znotraj ene politične koncepcije. Popperjeva ocena je bila, da družbene znanosti lahko le na tej osnovi uresničujejo dvojno kritično funkcijo: glede na družbo nasploh in glede na politiko posebej.

S tem ko družbene znanosti razkrivajo meje pri konstrukciji socialnih institucij, predstavlja to njihovo spoznanje temelj postopnim družbenim reformam. Namesto utopičnih programov morajo predlagati konkretne alternative. Njihova kritična funkcija je opredeljena z značajem njihovega vedenja. Ne morejo imeti absolutne predikativne moči, prej kažejo na neka pravila igre, znotraj katerih so opredeljene možnosti delovanja. Postopnega družbenega napredka pa po Popperju zopet ni mogoče dosegati zunaj kritičnih oziroma samokritičnih postopkov, ki jih je imenoval "piecemeal social engineering". Osnovni cilj takšnega postopnega družbenega inženiringa naj bi bila konstrukcija in rekonstrukcija (že obstoječih) družbenih institucij, pri čemer je seveda pojem družbene institucije razumljen širše, kot pa se ga uporablja v vsakdanjem jeziku (npr.: ne gre za ustanovitve oziroma reformo posamezne šole, temveč celotnega sistema šolstva itd.). Popper opozarja, da metoda "piecemeal social engineering", ne glede na dejstvo, da "...morda goji nekatere ideale, ki zadevajo družbo kot celoto - njeno obče blagostanje na primer" (K.R. Popper, 1957, str. 66), ne izhaja iz predpostavke revolucionarnih družbenih preobratov. Prav tako se izogiba takšnih globalnih reform, katere izgubijo izpred oči možne posledice lastnih delovanj.

Treba je reči, da je Popperjeva terminologija (piecemeal social engineering, social technology itd.) ponekod vzbujala, predvsem v zvezi z njenimi vsebinskimi povezavami z naravoslovno tehničnimi koncepcijami, nelagodne asociacije, da se v osnovi njegovega "socialnega inženiringa" skriva ideja brezvestnega in nehumanega postopka eksperimentiranja z ljudmi, tako kot se eksperimentira z neživo naravo³. Takšna sklepanja niso najbolj na mestu. Popperjeva "tehnološka orientacija" predstavlja predvsem zahtevo za postopkom discipliniranja pri obravnavi problemov družbene prakse. Popper

³ Zelo konkretne očitke na račun Popperjevega "socialnega inženiringa" je izrekel Jürgen Habermas, ki je trdil, da gre tu za kontrolo družbenega življenja na enak način in z enakimi sredstvi, kot jih je znanstveno producirana moč tehničnega upravljanja že uresničila zoper naravo (J. Habermas, 1970).

je na mestu, kjer je razpravljajal o občih determinantah tehnološkega pristopa k sociologiji, na ta vidik zelo jasno opozoril: "Tehnološki pristop nas poleg pomoči pri temeljnem cilju izbire problemov sili tudi k discipliniranju v zvezi z našimi spekulativnimi nagnjenji" (K.R. Popper, 1957, str. 59). Hkrati pa je Popper vseskozi poudarjal, da "...vsebinsko pojma socialnega inženiringa opredeljuje dejstvo, da mora inženir uporabljati tehnološko znanje, ki je vsebovano v hipotezah, za katere velja, da mu dajejo informacije o mejah njegove lastne iniciative, kot tudi o mejah njegovega lastnega vedenja" (K.R. Popper, 1957, str. 64).

Zadnja citirana Popperjeva misel nas v bistvu ponovno vrača k naši izhodiščni tezi; da je namreč veliki teoretik znanosti dvajsetega stoletja svoj družbeni nazor vseskozi gradil v povezavi s spoznanji, ki jih je pridobil v okviru študija problemov naravoslovno-tehničnih znanosti. Zato naj za zaključek naše razprave, ki je skušala vsaj do neke mere pokazati na enotnost Popperjeve filozofije znanosti in družbe, še enkrat ponovimo, da njegovim družbenim nazorom ne smemo in ne moremo pripisati morebitne ideologije družbenega scientizma. Prav nasprotno. Dejstvo, da je razvijal neko enotno matrico opazovanja družbenega in prirodnega sveta (kritični racionalizem), je najbrž odločilno prispevalo k njegovemu libertalnemu in z globokim humanizmom prežetemu družbenemu nazoru.

LITERATURA:

- Habermas (1970) J.: Analytische Wissenschaftstheorie und Dialektik. V: Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie (Hrsg.: H. Maus & F. Fuerstenberg). 2. Auflage. Berlin: Hermann Luchterhand Verlag GmbH, str. 155-193.
- Jarve (1982) J.C.: Popper on the Difference between the Natural and the Social Sciences. V: In pursuit of truth (Ed. by P. Levinson). New York: Humanities Press Inc, str. 83-109.
- Luhmann (1985) N.: Soziale Systeme - Grundriss einer allgemeinen Theorie (2. Auflage). Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Mali (1991) F.: Kritika indukcije pri Karlu R. Popperju. *Anthropos*, 1991, 4-5, str. 150-59.
- Popper (1984) K.R.: Immanuel Kant - Der Philosoph der Aufklärung. V: Auf der Suche nach einer bessern Welt - Vorträge und Aufsätze aus dreissig Jahren (Hrsg. K.R. Popper). München: R. Piper Verlag GmbH.
- Popper (1982) K.R.: Ausgangspunkte - Meine intellektuelle Entwicklung. (2. Auflage). Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag.
- Popper (1979) K.R.: Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie. Tübingen: J.C. Mohr Paul Siebeck.
- Popper (1973) K.R.: Logik der Forschung. (5. Auflage). Tübingen: J.C. Mohr Paul Siebeck.
- Popper (1957) K.R.: The Poverty of Historicism. London: Routledge/Kegan Paul.
- Popper (1957) K.R.: Die offene Gesellschaft und ihre Feinde. Band I-II. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Schneider (1991) W.L.: Objektives Verstehen. Opladen: Westdeutscher Verlag Vieweg.
- (1992) Kriege führen für den Frieden. Der Philosoph Karl R. Popper über den Kollaps des Kommunismus und die neuen Aufgaben der Demokratie. *Spiegel* 13/1992.
- Ule (1992) A.: Sodobne teorije znanosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Weinke (1985) K.: Einige Probleme in Poppers Sozialphilosophie. V: Karl Popper - Philosophie und Wissenschaft (Hrsg.: F. Wallner). Wien: Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges. m. b. H., str. 109-19.
- Willke (1993) H.: Systemska teorija razvitih družb. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.